

20 Yanvar hadisələri tariximizin həm faciə, həm də qəhrəmanlıq səhifəsidir

Zaman keçdikcə, illər bizi 20 Yanvar, Xocalı və Qarakənd faciələrindən uzaqlaşdırdıqca biz həmin tarixi faktlar barədə daha tez-tez danışmalıyıq. Hər birimiz o səhifələrin hamısının təkcə ölkə çərçivəsində deyil, hətta bütün dünyada dövrü olaraq gündəliyə gətirilməsinə çalışmalıyıq. Çünki müasir tariximizin həmin qanlı səhifələri heç zaman unudulmamalıdır.

Gənc nəslin yaddaşına o səhifələri biz müəllimlər, valideynlər, alimlər, yaradıcı təşkilatlar, xüsusən, kütləvi informasiya vasitələri həkk etməlidirlər. Özü də təkcə faciə və ya qara gün kimi deyil, həm də milli azadlıq hərəkatımızın şanlı səhifələrindən biri, dünya xəritəsində öz müstəqil dövlətini görmək istəyən xalqın fədakarlıq, qəhrəmanlıq günü kimi. Məncə bunu etmək o qədər də çətin deyil. Çünki bizim önümüzə böyük dövlət və siyasət xadimi, ulu öndər Heydər Əliyevin tarixi hadisələrə yanaşma nümunəsi vardır. Həmin nümunə adicəkilən faciələrin gənc nəslin yaddaşına yazılması prosesində hər birimizə dərs ola bilər.

Öncə qeyd edim ki, bu sətirlərlə adicəkilən faciələrimizin yaddan çıxdığını və ya unudulduğunu dilə gətirmək fikrimiz yoxdur. Əsla! Əksinə, qeyd etməyi vacib sayıram ki, həm Azərbaycan dövləti, həm ayrı-ayrı dövlət qurumlarımız, həm də Heydər Əliyev Fondu, xüsusən, fondun vitse-prezidenti Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsünə qoşulan diplomatik missiyalarımız son bir neçə ildə bu istiqamətdə kifayət qədər iş görüblər. Ancaq o işləri bizim hamımız görməliyik. Xüsusən, gənc nəslin təlim və tərbiyə aldığı müəssisələrdə, kontingenti gənclərdən ibarət olan istənilən auditoriyada bu məsələlərdən təkcə faciələrin ildönümü yaxınlaşanda deyil, dövrü olaraq danışmalıyıq.

Biz bu gün hər addımı gülüstana çevrilən Azərbaycan haqında danışarkən bu günlərimiz üçün öz canlarını əsirgəməyən 20 Yanvar şəhidlərinin cəsarətini, qanlı faciənin ertəsi günü Moskvada - faciənin baiskarı Qorbaçovun gözünün qabağında Kremlin ayrı-seçkilik siyasətini lənətləyən bəyanatla çıxış etmiş böyük liderimizin qətiyyətini yada salmalıyıq. Biz Azərbaycan Respublikasının son iki ildə BMT Təhlükəsizlik Şurası kimi mötəbər beynəlxalq təşkilata sədrlik etdiyini fəxrlə qeyd etdiyimiz zaman xatırlatmalıyıq ki, 1990-cı ilin yanvarında böyük əksəriyyəti uşaqlardan, qadınlardan və qocalardan ibarət olan günahsız insanlarımızın qanı tökülərkən BMT-də oturan insanların heç biri bizim fəryadımızı eşitmirdi.

20 Yanvar faciəsi barədə danışarkən xüsusilə qeyd etməli olduğumuz məqamlardan biri də odur ki, həmin qanlı hadisə Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatının qarşısını almaq üçün törədilmişdi. Qurulmuş plana görə həmin hərəkatın qarşısı mütləq alınmalı idi. Əgər Heydər Əliyev faktoru ortaya çıxmasaydı, Kremlin bu istəyi mütləq baş tutacaqdı. Ancaq Mixail Qorbaçovun gözlədiyinin əksinə olaraq Heydər Əliyev faktoru ortaya çıxdı və Azərbaycan milli azadlıq hərəkatı nəinki boğulmadı, əksinə öndə getməyi bacaran bir liderin gözlənilmədən ortaya çıxmasına görə bu hərəkat daha da genişləndi və dönməz xarakter aldı. Azərbaycan xalqının ötən ilin oktyabrında keçirilmiş prezident seçkilərində yenidən Heydər Əliyev siyasətinin davamçısına səs verməsinin təməlinə dayanan əsas məqamlardan biri də məhz həmin tarixi fakt idi. Yəni, 20 Yanvar faciəsinin ertəsi günü Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək Mixail Qorbaçovu qətiyyətli tənqid edən Heydər Əliyev həmin addımıyla müstəqilliyə gedən yolumuzun yarıda qırılmasının qarşısını almışdı.

Bakı qırğınında o zamankı SSRİ rəhbəri Mixail Qorbaçovun birbaşa günahkar olması barədə söylənilənlər kiminsə subyektiv fikiri deyil, tarixi fakt idi. Mixail Qorbaçov özü də sonralar bunu etiraf etmişdi. O, 1995-ci ildə Türkiyədə olarkən 20 Yanvar qırğını ilə bağlı suala verdiyi cavabında özünün günahkar olduğunu açıq şəkildə boynuna almışdı. Amma Qərbdə belə bir cəllada Nobel mükafatı vermişdilər. Kiminsə qəsdindən, qərəzindən asılı olmayaraq ölkəmizdə hər il yanvar ayının 20-si Azərbaycan xalqı tərəfindən hüzn və kədərlə, həm də azadlıq mübarizəsinin şərəf və qürur zirvəsi kimi yad edilir. Bu faciə haqqında çox yazılıb və hələ çox yazılacaq. Bizim də məqsədimiz bu qanlı faciə ərəfəsində o günlərə bir daha qayıtmaq və başımıza gətirilənləri analiz etmək, ondan ibrət götürmək, səhvlərimizdən nəticə çıxarmaqdır. Ən başlıcası isə faciəyə aparan yol dəqiqliklə qələmə alınmalıdır. Qeyd etməliyik ki, ötən əsrin 80-ci illərində SSRİ-də baş verən hakimiyyət dəyişikliyi nəticəsində Qorbaçovun SSRİ-ni idarə etməyə başladığı gündən həmin böyük ölkəni silkələyən qarşıdurmalar və ittifaq respublikalarında münacişələr başlandı.

1988-ci il fevral ayının 20-də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Partiya Komitəsinin plenumunda “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) Azərbaycanın tərkibindən çıxarılaraq Ermənistanın tərkibinə

daxil edilməsi” barədə qərar qəbul edildi. Bunun ardınca Ermənistandakı azərbaycanlıların doğma dədə-baba yurdlarından deportasiyası başlandı. Bütün bunlar isə Azərbaycanda geniş əks-səda verdi. Bunu görən ermənilər öz iddialarına haqq qazandırmaq üçün Sumqayıt qırğını hazırladılar. Onlar Sumqayıtda 5-10 nəfər erməni qurban verməklə Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün əsaslı bəhanə əldə edəcəklərinə əmin idilər. Amma onların bu planı da baş tutmadı. Bununla belə, Qorbaçov və onun ətrafındakı erməni mafiyası Dağlıq Qarabağ ətrafındakı oyunları davam etdirdilər. Bu baxımdan 1988-ci ilin mart ayında Sov. İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi haqqında” qəbul etdiyi xüsusi qərar vilayətin Azərbaycandan alınaraq Ermənistana verilməsi yolunda atılan növbəti addım oldu.

Bu məsələyə Azərbaycanın o zamankı rəhbərliyinin qətiyyətli münasibət bildirməməsinə baxmayaraq hadisələrin inkişafı Qorbaçovun və ermənilərin arzuladığı istiqamətdə getmirdi. Ona görə də Kreml rəhbərinin və ermənilərin həyasızlığı görünməyən bir həddə çatdı. Belə olanda isə Azərbaycan xalqı öz torpaqlarının müdafiəsi uğrunda ayağa qalxdı. Hadisələrin bu məcraya yönəlməsi isə Qorbaçova və erməni mafiyasına Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi planlarını həyata keçirməyə imkan vermədi. Nəticədə onlar öz məkrli planlarını reallaşdırmaq üçün başqa yollar axtarmağa məcbur oldular. Məsələn, 1989-cu il yanvar ayının 12-də SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti tərəfindən muxtar vilayətdə xüsusi idarəçilik formasının tətbiq edilməsi haqqında verilən fərman Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tabeliyindən çıxarılması üçün növbəti cəhdlərdən biri oldu. Bu məqsədlə də Dağlıq Qarabağda ermənilərin öz adamı hesab edilən Arkadi Volski Xüsusi İdarə Komitəsinin rəhbəri təyin edildi. Lakin hadisələrin gedişi göstərdi ki, Moskva Dağlıq Qarabağda xüsusi idarəetmə komitəsi yaratmaqla belə, bu ərazinin Azərbaycandan alınaraq Ermənistana birləşdirilməsinə nail ola bilməyəcək. Ona görə də Ermənistan SSR Ali Soveti 1989-cu il dekabr ayının 9-da “Dağlıq Qarabağın Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi haqda” qərar qəbul etdi. Bu da, öz növbəsində, Azərbaycanda vəziyyətin daha da gərginləşməsinə gətirib çıxardı.

Tarixi sənədlər göstərir ki, regionda yaranmış gərgin vəziyyətdən ermənilərin xeyrinə istifadə etməyə çalışan qüvvələr Azərbaycan xalq hərəkətini parçalamaq, Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsinə nail olmaq məqsədi ilə SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin göstərişi ilə 1989-cu il oktyabrın 7-də Azərbaycan SSR DTK-nın 12 zabitindən ibarət “Böhran qrupu” yaratmışdı. Qrupun vəzifəsi xalq hərəkətinə rəhbərlik edənlər arasında nifaq, fitnə-fəsad toxumları səpmək, azərbaycanlı-erməni qarşıdurmasını daha da körükləmək idi. 1990-cı il yanvar ayının 13-14-də DTK Bakıda iğtişah təşkil etdi. Məqsəd bu yolla Moskvanın Azərbaycana qoşun yeritməsinə və bununla Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsinə zəmin hazırlamaq idi. Hadisələrin sonrakı gedişi isə hamıya məlumdur. Mixail Qorbaçov Bakıda günahsız insanların qırılmasına başlandıqdan xeyli sonra Azərbaycan paytaxtında fəvqəladə vəziyyətin elan edilməsi haqqında fərman imzaladı. Bakıda fəvqəladə vəziyyətin elan olunması haqqında məlumat isə əhaliyə yalnız yanvarın 20-də, səhər saat 7-də respublika radiosu ilə çatdırılmışdı. Ermənilər Mixail Qorbaçovu o qədər şirnikləndirmişdilər ki, o, Azərbaycan xalqının gözünü qorxutmaq üçün heç nədən çəkinmirdi. Hətta, Bakıya qoşun yeridiləndə Dünya müharibələrində istifadə olunmuş hərbi taktikaların tətbiqini də məqsəduyğun saymışdılar. Azərbaycan paytaxtına hücum eynilə müharibədə olduğu kimi 5 istiqamətdən - Binə-Qala, Salyan kazarması, “Qurd qapısı”, Sumqayıt-Nasosnı və Xəzər dənizi tərəfindən başlamışdı. Şəhərə yeridilən tanklar və digər hərbi texnika dinc əhaliyə atəş açır, heç kəsə aman vermirdi. Nəticədə qısa müddətdə 131 nəfər öldürüldü, 700-dək dinc sakin yaralandı, 800-dən çox adam qanunsuz həbs edildi. Yaralananların bəziləri sonradan öldüyünə görə 20 Yanvar şəhidlərimizin sayı 147-yə çatmışdı.

20 Yanvar qırğını, həmçinin sovet ordusunun Bakıda və Vilnüsədə dinc əhaliyə qarşı törətdiyi qırğınları araşdıran “Şit” hüquq-müdafiə təşkilatının eksperti Gennadi Melkov bir neçə il əvvəl Azərbaycan mətbuatına verdiyi açıqlamasında qeyd etmişdi ki, “Mixail Qorbaçov hərbi canidir. Onun yeri bu saat rəhbəri olduğu fond deyil, həbsxanadır. O, SSRİ-nin ilk və son prezidenti kimi öz xalqının qanına bais olmuş bir şəxsdir”. Həmin ekspertin fikrincə Bakı qırğımında bir çox adamlar günahkar olsa da, əsas günahkar məhz Mixail Qorbaçovdur.

Bütün bunlar az imiş kimi, hətta, SSRİ dağılından sonra da bəzi antiazərbaycan, antitürk qüvvələr 1990-cı ilin 20 yanvarında Bakıda və respublikamızın başqa şəhər və rayonlarında törədilmiş qanlı faciələrə görə ədalətsizcəsinə bizim özümüzü günahlandırırtdılar. Nə yaxşı ki, xalqın böyük əksəriyyətinin təkidli xahişi və ısrarlı təklifi ilə ulu öndər Heydər Əliyev ölkədə siyasi hakimiyyətə qayıtdı. Məhz həmin qayıdıqdan sonra 20 Yanvar faciəsinə hüquqi və siyasi qiymət verildi. Elə, “biz 20 Yanvar faciəsini təkcə faciə kimi deyil, həm də

müasir tariximizin şanlı səhifələrindən biri kimi xatırlamalıyıq” ifadəsini də ilk dəfə məhz Heydər Əliyevdən eşitmişik. Nə yaxşı ki, ölkəmizdə Heydər Əliyev siyasəti davam edir və biz milli tariximizin bütün səhifələrini məhz olduğu kimi, öyrənir və öyrədirik.

*Səmayə XUDAŞİRİN,
“Qızıl qələm” mükafatı laureatı*